

12

DE WEZENLIJKE EENHEID VAN DE RELIGIES

De Waarheid is één

We hebben onderscheid gemaakt tussen de Waarheid met een hoofdletter “W” en religieuze, wetenschappelijke en ideologische waarheden, die alle tot in het oneindige vatbaar zijn voor verfijning en herformulering en die nooit aan de Waarheid gelijk gesteld kunnen worden. Omdat dit zo is, kan geen enkele bijzondere religieuze leerstelling of openbaring er aanspraak op maken het laatste woord te zijn. En we hebben proberen aan te tonen dat het non-dualistische perspectief een waarborg biedt tegen dogmatisme en de fundamentalistische, orthodoxe aanspraak op de eeuwige geldigheid van de geschriften, of die nu joods, christelijk of islamitsch zijn. Chaudhuri stelde de kwestie zo: “God mag niet uitsluitend gelijk worden gesteld aan enige bijzondere historische figuur als Boeddha, Krishna, Mozes, Mohammed, enzovoort. Zij zijn allen manifestaties in de geschiedenis van de ene boven-historische scheppende intelligentie die de loop van de geschiedenis stuurt.”³³

Zoals de oude Veda’s zeggen: “De Waarheid is één; de wijzen noemen haar bij verschillende namen.”

En de tegenstrijdigheden dan?

Maar als de Waarheid één is, hoe kunnen we dan de tegenstrijdigheden tussen en zelfs binnen de verschillende religies verklaren?

De verklaring ligt in de paradoxale aard van de Waarheid

– het feit dat het bestaan vol is van paren van tegenstellingen, die in werkelijkheid onscheidbare polariteiten zijn.

De joods-christelijke traditie benadrukt de zinvolheid van de geschiedenis; in de Bijbel grijpt God in en openbaart hij zich in wereldgebeurtenissen; de Koran schrijft dingen voor aangaande de sociale orde. Het hindoeïsme daarentegen ziet de wereld der verschijnselen als *maya* of illusie. Het leert dat het individu verlossing van de cyclus van incarnaties moet zoeken, opdat zijn individualiteit op kan gaan in de Wereldziel, Brahman.

Dit zijn twee tegengestelde standpunten, het ene lijkt God in nauw verband te brengen met het fysieke leven, het andere ontkent de realiteit van dat leven. Welk standpunt is waar, welk is onwaar? In feite is de vraag verkeerd, gebaseerd op een foute vooronderstelling. De twee standpunten zijn niet tegenstrijdig, want ze geven twee verschillende waarheden weer. Ze vertegenwoordigen twee polen van het bestaan die elkaar wederzijds omschrijven en die we moeten verzoenen en in evenwicht houden: het tijdloze en het tijdelijke. Teveel nadruk op de tijdelijke dimensie leidt tot oppervlakkigheid, onverdraagzaamheid en materialisme. Teveel nadruk op de tijdloze dimensie leidt tot wereldvreemdheid en een verachting voor aardse dingen.

De integratie van deze twee houdingen ten aanzien van het fysieke bestaan betekent ook de eenwording van oosters en westers denken, die leidt tot een dieper begrip van de wereld. Lama Govinda schreef:

Het Westen loopt gevaar teveel nadruk te leggen op de wereldse pool van de individualiteit, van egocentrische activiteit, van zelfbevestiging en wilskracht. Het Oosten loopt gevaar teveel nadruk te leggen op de universele pool, het metafysische, de ontkenning van de waarde van de individualiteit, wat leidt tot een passief opgaan in een vormloze eenheid. Beide houdingen gaan in tegen de diepste wet van het bestaan, de ene door universaliteit te ontkennen, de andere door individua-

Integraal non-dualisme verzoent de mystieke waarheid van vormloos Zijn met de rationalistische theorie van vormen en ideeën... Vormen en ideeën zijn niet minder werkelijk... Realisatie van de vormloze transcendentie is van wezenlijk belang voor het bereiken van spirituele diepgang en universaliteit van visie, terwijl realisatie van de werkelijkheid en de waarde van vormen, ideeën, bepalende principes... van wezenlijk belang is voor vooruitgang in de wetenschappelijke, technologische, sociale, economische en politieke sfeer... Integraal non-dualisme verzoent mystiek met evolutionisme... Maar de mystiek van weleer was zich niet ten volle bewust van de realiteit en het belang van evolutie en geschiedenis... Verdwaasd door de heerlijkheid van het eeuwige, onderschatte ze het belang en de waarde van tijd... Het is door participatie in de geschiedenis van [de mens] kan evolueren en de onvermoede pracht van zijn innerlijk wezen kan manifesteren.

Haridas Chaudhuri³¹

liteit van zijn waarde te beroven. De laatste houding zou in feite in tegenspraak zijn met het idee van een goddelijk (of uit het goddelijke voortgekomen) universum... omdat dat neer zou komen op de beschuldiging dat de godheid zonder enige zin individuele vormen en wezens had geschapen.... Voor een god zou het eindige even noodzakelijk zijn als het oneindige voor de mens, omdat alleen het eindige betekenis geeft aan het oneindige. Alleen een spiritueel rijp iemand met diep inzicht is in staat de ware waarde van het eindige in zijn uniekheid van zijn momentane verschijning in te zien. Daarom zijn slechts de grootsten onder ons in staat de eenvoudige dingen des levens in hun ware diepte en betekenis te begrijpen.⁵⁶

We worstelen allemaal met twee tegengestelde neigingen – naar het praktische en wereldse aan de ene kant, en het transcendente aan de andere. Alsof dit nog niet genoeg zou zijn, bieden religies ons twee tegengestelde wegen naar de

transcendente pool aan. Want ze spreken van de bevestigende weg tot God en van de ontkennende weg tot God.

In het hindoeïsme worden deze twee tegengestelde wegen misschien sterker tot uitdrukking gebracht dan in welke religie dan ook. De bevestigende weg in het hindoeïsme betekent de dingen die in de sfeer van het vele voorkomen – kunst, beelden, rituelen, tempels – gebruiken om je liefde tot het oneindige te versterken; de ontkennende weg daarentegen is de weg van het ascetisme, de weg van de zelftucht – van het vinden van het Ene door niet afgeleid of verstrooid te worden door de verlokkingen van de veelheid der dingen die het Andere zijn. Ook hier zijn twee ogenschijnlijk tegengestelde wegen in werkelijkheid weer een onscheidbare polariteit.

Wat nodig is, ook hier weer, is een streven naar evenwicht en heelheid. Zoals Lama Govinda zei: “Een te grote nadruk op eenheid is even verkeerd als een te grote nadruk op dualiteit en pluraliteit. Als we dualiteit opvatten als de onverzoenlijke tegenstelling van twee onafhankelijke en elkaar uitsluitende principes, en niet als de noodzakelijke polariteit van twee wederzijds complementaire aspecten van de werkelijkheid of van een hogere eenheid – of als we ons aan de ene kant vastklampen, met volledige uitsluiting of ontkenning van de andere – dan lijden we inderdaad aan een ernstige illusie. Als we het feit van de polariteit proberen te ontkennen (en ons verbeelden dat de werkelijkheid alleen in eenheid bestaat), dan sluiten we onze ogen gewoon voor de meest vanzelfsprekende werkelijkheid.”⁵⁶

De oplossing is gelegen in wat het boeddhisme de middenweg heeft genoemd, of het pad van het scheermes, dat beide valkuilen vermijdt door hun complementariteit in te zien.

Je inleven in andere religies

In onze in toenemende mate pluralistische samenleving hebben veel mensen – ook de religieuze en de niet uitgesproken religieuze mensen – ontdekt dat de verschillende religies en

hun praktijken en gewoonten in vele opzichten uiterst boeiend zijn. Meer dan dat, sommige mensen hebben in zichzelf een affiniteit of een ontvankelijkheid ontdekt voor religieuze altaren die sterk verschillen van die waarin ze geboren waren. Als we erover nadenken is dit zeer begrijpelijk, want als de eeuwenoude waarheid in een nieuwe gedaante gepresenteerd wordt, lijkt ze fris en direct.

Ik vond Robert Ellwoods observaties met betrekking tot dit punt verhelderend: "Heel vaak als je de meest vreemde religieuze symbolen en geschriften van de mensheid onderzoekt, zeg je tegen jezelf: 'Dit is gemaakt of gezegd door mensen zoals ik. Ik weet waarom ze het hebben gedaan; iets in mij voelt het ook zo.'"⁴⁴ In een lezing van Ellwood hoorde ik hem, een westerling, eens zijn ervaringen beschrijven toen hij naar verschillende heilige plaatsen in het Oosten reisde:

Toen ik verscheidene shinto-heiligdommen en boeddhistische tempels bezocht, kon ik het gevoel niet van me af zetten dat er in de shinto-heiligdommen een bepaalde echte spirituele aanwezigheid voelbaar was, niet zozeer de oneindige God, in de westerse zin, maar meer iets als wat we zouden noemen engelachtig of *deva*-achtig, een machtige aanwezigheid die in verband staat met diepe wouden en bomen, die de oude shinto-heiligdommen meestal omgeven – een spirituele aanwezigheid die sterk verbonden is met een bepaalde plaats, de natuur en het milieu, en zijn cultuurgoed. In de boeddhistische tempels krijg je het gevoel dat er een oneindige intelligentie, een oneindige geest aanwezig is, die op verheven wijze door de Boeddha en de Bodhisattva en hun verlichting wordt weergegeven. Zo krijg ik een gevoel van een spirituele (en toch niet noodzakelijkerwijze van een absolute) werkelijkheid in de religies van de wereld.

Dat we in staat zijn ons in te leven in andere religies is alleen maar vanzelfsprekend. Komen we niet allemaal uit dezelfde

bron? Horen we niet allemaal tot een en hetzelfde oneindige onderling verbonden universum?

Bovendien, zoals Ellwood hierboven suggereert, richten verschillende religies zich tot verschillende aspecten van ons veelzijdige bestaan. Daarom heeft elke religie zijn eigen aantrekkingskracht en kan geen ervan verabsoluteerd worden.

Verschillende paden op dezelfde berg

Wetenschappers hebben verschillende metaforen gebruikt voor de essentiële eenheid van de religies die ten grondslag ligt aan hun diversiteit. Een heel bekende analogie is deze: de ongeconditioneerde zuiverheid van oneindige Waarheid is wit licht. De religies zijn het gevolg van de breking ervan in verschillende tinten. De kleuren zijn zowel mooi als duidelijk; ze lopen in elkaar over; ze vormen een harmonieus spectrum; elk onthult een ander aspect of een andere kwaliteit van het Licht waarvan deze een uitstraling is.

Huston Smith riep in *The Religions of Man* een ander beeld op, dat van een berg:

Het is mogelijk de berg des levens van welke kant dan ook te beklimmen, maar als de top bereikt is komen alle paden samen. Zolang religies in de dalen van theologie, ritueel en kerkelijke organisatie blijven, kunnen ze ver van elkaar afstaan. Verschillen in cultuur, geschiedenis, geografische ligging, en temperament van de betreffende groep, zorgen alle voor een ander punt van vertrek. Verre van betreurenswaardig te zijn is dit juist goed, het geeft rijkdom aan de totaliteit van het religieuze avontuur van de mens.... Maar het doel voorbij deze verschillen is hetzelfde.¹⁴⁸

Dat wil zeggen, de religies zijn de platgetreden paden, om een veelgebruikte uitdrukking te gebruiken, een en dezelfde berg op. Deze paden of wegen beginnen in verschillende stre-

Of we nu met afstandelijke geamuseerdheid luisteren naar het dromerige geprevel van een medicijnman uit de Congo, of met een verfijnde verrukking de subtiele vertalingen van de verzen van de mysticus Lao-tse lezen, of af en toe ons hoofd breken over een argument van Thomas van Aquino, of plotse-ling de schitterende betekenis zien van een bizar sprookje van de Eskimo's, het zal steeds hetzelfde, van vorm veranderende en toch verbazingwekkend constante verhaal zijn dat we vinden, samen met een uitdagend hardnekkige suggestie dat er meer te ervaren blijft dan we ooit zullen kennen of vertellen.

Joseph Campbell²⁵

ken en perioden van de geschiedenis. Hun leringen zijn een soort "reisgids" voor de pelgrim die de lange tocht naar de top onderneemt. De instructies verschillen nogal aan het begin van de klim, omdat de benaderingen in tijd en plaats ver uiteen kunnen liggen. Maar als de pelgrim stijgt, komen de paden dichter bij elkaar, wordt het terrein steeds gelijkmatiger, verdwijnen de scherpe verschillen en tegenstellingen geleidelijk. Aan de top, die vaak in de lagere regionen van het pad verborgen is door "de wolk van niet-weten", ligt het hoogste doel: wijsheid, redding, het Koninkrijk der Hemelen, verlichting, eenwording met God.

Maar wat is de ware zin van de vergelijkende studie van de religies? Is het voldoende om de denkbeelden en leringen die ze gemeen hebben te ontdekken, en hun complementariteit en hun onderlinge harmonie te zien? Nee, dat is niet genoeg, want, om nog eens te herhalen, intellectuele kennis, zelfs van een verenigende soort, kan de ervaring van eenheid niet voortbrengen. Op het gevaar af mijn hele reddenatie in gevaar te brengen, moet ik toegeven dat het niet voldoende is om alleen maar het idee van eenheid te aanvaarden. Men moet het *beleven*. We kunnen gerust zeggen dat we allemaal nog ver te gaan hebben bij het integreren van hoofd en hart. Zoals dieptepsychologen en transpersoonlijke psychologen ons zeggen, moeten we nog ontwaken uit onze dromen. Het hart van

religie – en ook het hart van eenheidsfilosofie, die een levensstijl is – is het feitelijk leven van of door spirituele ingevingen. Daarom legde Blavatsky, om maar iemand te noemen, er de nadruk op dat men door de eigen religie te beleven de eenheid ervan met andere religies ontdekt. Of zoals Chaudhuri het zei, vergelijkende studies “moeten gepaard gaan met de geleidelijke transformatie van je eigen wezen in het licht van de waarheid”.³⁵

Deze bespiegelingen herinneren ons er trouwens aan dat de paden op de berg, dat wil zeggen, de grote religieuze tradities, ons gegeven zijn om ons de weg te wijzen, maar dat de reis in wezen een kwestie van persoonlijke toewijding is, een unieke pelgrimstocht voor ieder van ons, die enig is in zijn soort. Net zoals een bron vele planten kan bevoeien, zo biedt een berg vele paden naar zijn top.